

УДК 81'23:81'25

ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ МОВЛЕННЕВОГО ЕТИКЕТУ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ДІЛОВОГО ДИСКУРСУ

Ілона Дерік

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: ilonaderik@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1476-2391>

Катерина Чебаненко

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: tchebanenkokaterina@yahoo.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8283-8354>

АНОТАЦІЯ

Розвідку присвячено дослідженню невербальних засобів комунікації в аспекті перекладу, зокрема вивченню стратегій, тактик і прийомів відтворення невербальних елементів мовленнєвого етикету при перекладі ділового дискурсу. Теоретичним підґрунтям слугували досягнення вітчизняних і зарубіжних дослідників у сфері міжкультурної комунікації. Під час дослідження було вивчено особливості структури, семантики та функціонального призначення невербальних елементів мовленнєвого етикету. Було доведено, що невірна інтерпретація жестуляції, пози, погляду, одягу представниками різних культур може призвести не тільки до створення культурно-комунікативного бар'єру, а й до повної комунікативної невдачі. Дослідження провадилося на матеріалі скриптів ділових перемов і конференцій англійською мовою та їх перекладів українською.

Було з'ясовано, що провідною стратегією при відтворенні невербальних комунікативних засобів у перекладі англійського ділового дискурсу українською мовою є стратегія переадресації, відповідно до якої

перекладач обирає тактики і прийоми перекладу. Вибір цієї стратегії пов'язаний із вирішальною роллю досягнення комунікативної мети у цьому виді дискурсу. Серед тактик головне місце посідають тактика передачі релевантної інформації, тактика лінгвокультурної адаптації і тактика коректного оформлення інформації. Серед перекладацьких прийомів найбільш розповсюдженими виявились описовий переклад та контекстуальна заміна. Перспектива вбачається в більш детальному аналізі кожного окремого різновиду невербальних комунікативних засобів в аспекті їх відтворення у перекладі на матеріалі інших мов.

Ключові слова: невербальна комунікація, діловий дискурс, мовленнєвий етикет, проксемика, хронеміка, кінесика, перекладацькі стратегії, тактики, прийоми.

Вступ. Сьогодні на комунікації ґрунтуються усі людські взаємовідносини. Як відомо, типів комунікації існує дуже багато. Проте особливий інтерес представляє проявлення невербальних елементів комунікації у ситуації спілкування представників двох різних культур — англійської та української.

Міждисциплінарний характер невербальної комунікації обумовлений, перш за все, тим, що саме поняття «комунікація» є універсальним і входить в науковий обіг представників більшості природничих і соціально-гуманітарних дисциплін. Так, наприклад, з соціологічної точки зору комунікація є «передаванням того чи іншого змісту від однієї свідомості до іншої за допомогою знаків», у рамках психологічних наук комунікацію слід розглядати як «специфічну форму взаємодії людей у процесі їх пізнавально-трудова діяльності».

Теоретичною базою слугували розвідки відомих науковців, пов'язані із невербальною комунікацією, зокрема: Горелова І. Н., Кнаппа М. Л., Леонт'єва А. А., Орлової Т. А., Рансьєра Ж., Садохіна А. П., Соболева В. І.

Об'єктом дослідження є засоби репрезентації невербальних елементів мовленнєвого етикету в англійському діловому дискурсі. Предметом дослідження є стратегії, тактики та прийоми, що застосовуються для забезпечення адекватного відтворення англійських засобів репрезентації невербальних елементів мовленнєвого ділового етикету в українському перекладі.

Актуальність цього дослідження обумовлена тим, що порівняно з великою кількістю досліджень вербальних компонентів комунікації

питанню про невербальні особливості досі не приділялось достатньої уваги.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає у тому, щоб схарактеризувати специфіку невербальних засобів комунікації в англійській лінгвокультурі та визначити засоби їх адекватного відтворення в українській лінгвокультурі.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: визначити особливості невербальної комунікації як важливого елемента людського спілкування; визначити взаємозв'язок невербальної комунікації з іншими комунікативними засобами; виділити основні компоненти невербальної комунікації; схарактеризувати паралінгвістичні одиниці невербальної комунікації; визначити такі аспекти невербальної комунікації, як проксеміка, хронеміка і кінесика; проаналізувати різноманітні класифікації жестів.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження провадилось на матеріалі скриптів ділових перемов і конференцій англійською мовою та їх перекладів українською. Під час дослідження було застосовано метод обробки вибірки, метод систематизації й узагальнення, методи контекстуального і зіставного аналізу, методи аналізу та синтезу.

Результати дослідження. Слід зазначити, що вивченням невербальної комунікації займаються психологи, на думку яких, невербальна комунікація містить у собі всі фактори самовираження людини, які не спираються на слова. За їх спостереженнями, зчитування невербального коду є провідною умовою досить ефективного спілкування (Кнапп, 152).

Невербальна комунікація визначається психологами як загальний термін, що охоплює всі аспекти комунікації, які виражаються без використання зовнішньої, вимовної мови. Жести, положення тіла, вираз обличчя, фактори контексту, передбачення і т. п., все це потрапляє у сферу компонентів комунікаційної системи, яка передає інформацію без використання того, що є специфічно лінгвістичним. Це визначення вказує на тісний зв'язок невербальної комунікації з таким науками, як кінезіологія, паралінгвістика, проксеміка.

Одним з найбільш повних визначень невербальної комунікації, на наш погляд, стало визначення О. О. Леонтьєва: «Невербальне спілкування — це немовне спілкування, яке має невербальні компоненти» (Леонтьєв, 143).

О. П. Садохін під невербальною комунікацією в науці розуміє сукупність немовних засобів, символів і знаків, використовуваних для передачі інформації і повідомлень в процесі спілкування (Садохін, 158).

М. С. Андріанов дає визначення: «Невербальна комунікація — це сукупність немовних комунікативних засобів — система жестів, знаків, символів, кодів, що використовуються для передачі повідомлення з великим ступенем точності, які грають найважливішу роль в смисловому розумінні людьми один одного» (Арутюнова, 12).

Невербальне спілкування доповнює собою вербальне повідомлення: якщо людина посміхається і говорить: «*Dear Ladies and Gentlemen*» — «*Шановні пані та панове*», то ці дві дії дуже гавно доповнюють одна одну. Доповнення вказує на те, що невербальні елементи допомагають мові стати більш виразною, роз'яснюють і уточнюють її. Посмішка, коли людина вітає присутніх, також доповнює мовне повідомлення. Якщо мова супроводжується жестами — вона краще розуміється.

Невербальна поведінка часто суперечить мовним повідомленням: якщо не дивитись в очі своєму співрозмовнику і казати: «*It is very nice to talk to you*» — «*З вами дуже приємно розмовляти*», то така невербальна дія вказує на спростування вашого позитивного вербального повідомлення. Спростування означає, що невербальна поведінка суперечить словам людини. Якщо говорити, що раді з кимось розмовляти, але при цьому такі похмурі, говорите сухо і холодно, то співрозмовник напевно засумнівається у щирості.

Невербальна поведінка також може й спростувати сказане (таке може трапитись через спонтанність та неусвідомленість такої поведінки завдяки поганому контролю свідомістю). Існують випадки, коли людина намагається контролювати свою невербальну реакцію, але, незважаючи на це, через деякий час все одно є можливість виявити її справжній стан.

Вербальні повідомлення можуть бути замінені завдяки невербальним вчинкам. Наприклад: людина вказує на стілець замість того, щоб сказати: «*Sit down, please*» — «*Сідайте, будь ласка*». Заміщення — це коли використовується невербальне повідомлення замість вербального. Перебуваючи у гласливій аудиторії — цілком можливо вказати кому-небудь жестами, що його запрошують вийти і поговорити.

При вербальному спілкуванні регуляторами можуть виступати невербальні дії. Регулюванням є використання невербальних знаків для координації взаємодії між учасниками розмови.

Задля підтримки бесіди часто використовуються знаки, якими можуть замінюватись слова, наприклад: жести, зміною пози, дотиком до когось і ін. Наприклад, за кивком голови, поглядом, за інтонацією або нахилом тулуба можна зрозуміти, що прийшла черга іншої людини вступити в розмову. Невербальна дія може повторювати вербальне повідомлення: прохання говорити тихіше, супроводжуване дотиком вказівного пальця до губ.

Невербальне спілкування використовується для того, щоб повніше, точніше і зрозуміліше висловити свої думки, почуття, емоції. Це є загальним для всіх культур, хоча тим чи іншим невербальним знакам в різних культурах надається різне значення. Отже, для спілкування з представниками інших культур необхідно знати і розуміти невербальні форми спілкування, властиві даній культурі (Горелов, 238).

Значення невербальних засобів комунікації для учасників ділового спілкування визначається важливістю тих функцій, які вони виконують: по-перше, в основі невербальної комунікації лежить інформація, якою обмінюються партнери по спілкуванню без використання слів, тобто невербальні засоби виконують функцію заміщення або доповнення мови; по-друге, висловлюють емоційні стани учасників ділового спілкування; по-третє, невербальні засоби комунікації служать для посилення і коригування розуміння змісту вербальної комунікації; по-четверте, підтримують оптимальний рівень емоційного аспекту ділового спілкування; по-п'яте, демонструють статусно-рольові позиції учасників ділового спілкування; по-шосте, підсилюють ефект застосування вербальних засобів комунікації в процесі ділового спілкування (Соболев, 54).

Розглянемо класифікацію видів невербальних елементів:

1. Кінесичні засоби ділового мовлення:

– експресивно-виразні рухи (жести, міміка, поза, хода);

– візуальний контакт (напрямок погляду, тривалість контакту або паузи в контакті, частота контакту).

2. Просодичні й екстралінгвістичні (інтонація, гучність, тембр, пауза, зітхання, сміх, плач, кашель).

3. Тактильні (рукостискання, поцілунок, поплескування).

4. Проксемічні (просторове розташування суб'єктів ділового спілкування, дистанція).

Відзначається, що українське усвідомлення себе, як видається, має межі, що збігаються з межами тіла, в той час як у англійців воно поширюється сантиметрів на 10 за межами тіла. Судячи з таких даних, можна говорити щонайменше про 20 сантиметрів або навіть більше. Персональна дистанція грає найважливішу роль в процесі міжособистісної комунікації. Вона являє собою особистий простір, в який людина не пускає інших (за винятком найближчих). В англійській культурі для позначення цієї найважливішої культурної цінності навіть існує спеціальне слово «*privacy*».

В українців, у порівнянні з англійцями, особистий простір є мінімальним і ледь виходить за межі тіла.

Зона особистої автономії, дотримання якої є обов'язковим, проявляється в повсякденному житті англійців. При спостереженні за їх поведінкою (в транспорті, на вулиці, в магазині) виникає відчуття, що «*privacy*» — це навіть не абстрактне поняття, а об'єктивна реальність, не видима простим оком. Створюється враження, що навколо кожної людини існує якесь поле, відштовхуюче незнайомих людей один від одного, як тільки вони занадто сильно зближуються, в результаті чого люди в натовпі зіштовхуються, якщо така неприємність все ж сталася, вони щиро і старанно вибачаються.

Українці ж настільки толерантні до дотиків (на вулиці, в транспорті, магазині), що в подібних ситуаціях не завжди вважають за необхідне вибачитися. Наявність зони *privacy* в англійців та її відсутність в українців проявляється в тому, що англійці при ходьбі намагаються уникнути зіткнення та поступаються значно раніше, ніж це роблять українці. У той час як українці вибачаються зазвичай при безпосередньому фізичному зіткненні або мало не зіткнувшись, англійці — при «зіткненні» зонами автономії. При цьому вибачаються обидва суб'єкти, незалежно від того, хто спровокував ситуацію, що склалася. Той, хто йде позаду, скаже «*sorry*», якщо попереду пішохід раптово зупинився. Той, хто йде назустріч, вибачиться задовго до того, як це роблять українці. Різниця в використанні простору англійцями й українцями свідчить про те, що перші відчують себе комфортно при більшому особистому просторі, ніж другі. Англійці вважають за краще стояти, сидіти на більш значній відстані один від

одного, ніж українці. Тому не варто дивуватися, якщо в транспорті від вас будуть відштовхувати, а коли ви зайдете в кабінет офіційної особи на ділову зустріч, вам запропонують сісти десь біля дверей. Підтримувати бесіду в такій ситуації українській людині досить складно.

Дистанція спілкування позначається і на використанні знаків тактильної комунікації. Англіїці у спілкуванні уникають фізичних контактів, що не дивно: доторкнутися до співрозмовника, поплескати його по плечу на відстані витягнутої руки складно і незручно. Англіїці не обіймаються, не цілуються чи не торкаються один до одного. Навіть такий поширений жест вітання, як рукостискання, використовується, тільки при знайомстві. При цьому рукостискання в англіїців більш коротке, робиться воно при повністю витягнутій руці і без спроби затримати руку співрозмовника в своїй.

Жести і міміка в англійській культурі використовуються дуже обмежено. І це закономірно: чим більша дистанція, характерна для тієї чи іншої культури, тим більше в ній норм і обмежень до поведінки людей. Обмежена жестикуляція, як і стримана, неінтенсивна міміка є ознакою вихованості і хороших манер. Слід також звернути увагу на використання візуального контакту. Як і в інших європейських культурах, прямий погляд у англіїців є знаком уваги і зацікавленості. При цьому очі зазвичай нерухомі, не переходять з предмета на предмет, а сфокусовані в одній точці. Щоб дати зрозуміти співрозмовнику, що вони чують і розуміють його, англіїці часто не кивають головою, а блимають. При цьому дивитися прямо в очі співрозмовника не прийнято.

В українській культурі пильно дивитись невічливо, що підтвержує слово «витріщатись». В англійській культурі прийнято уважно дивитись співбесіднику прямо у вічі (так званий “eye contact”).

Українці використовують жести набагато більше: вони кивають головою на знак згоди; хитають головою, коли незгодні; знизують плечима або розводять руки, коли говорять «не знаю», і т. д., при цьому жести рукою мають більшу амплітуду, ніж західноєвропейські, і займають більший простір.

Істотні відмінності в поведінці англіїців і українців проявляються в усмішці, яка має велику національну своєрідність. В англійській культурі посмішка є обов'язковим елементом комунікації, в той час

як однією з найбільш яскравих і національно-специфічних рис української невербальної поведінки і спілкування в цілому є, як відзначають дослідники, «побутова неусмішливість» (Рансьєр, 67–74).

Якщо не враховувати при вивченні діалогічного мовлення невербальний супровід усної мови, то це може призвести до спотворення картини реальної комунікації. Діалогічна мова, як відображення комунікативного процесу, не може бути звільнена від семантики жестів, рухів, міміки, інтонації та інших засобів, що відображають невербальний супровід усної мови (Орлова, 51).

Безсумнівний інтерес для цього огляду і в цілому для розгляду англомовного тексту в руслі ділової комунікації має той факт, що невербальну семіотику формують численні науки:

1. паралінгвістика — наука про звукові коди невербальної комунікації;
2. кінесика — наука про жестові явища і жести у цілому;
3. окулесика — частина паралінгвістики, яка має справу з рухами очей і поглядами;
4. аускультация — наука про слухове сприйняття звуків і аудіальну поведінку людей в процесі комунікації;
5. гаптика — наука про мову дотиків і тактильної комунікації;
6. гастика — наука про знакові і комунікативні функції їжі і напоїв, прийому їжі і частувань;
7. ольфакція — наука про мову запахів і їх роль в комунікації;
8. проксемика — наука про простір комунікації, його структуру та функції;
9. хронеміка — наука про час комунікації, його структурні, семіотичні і культурні функції.

Невербальні джерела інформації реалізуються на папері вербальними маркерами (вербмаркерами) — компонентами ціннісно-сміслового простору мови, що в процесі непрямой комунікації робить ситуацію більш реалістичною. Необхідність встановлення закономірностей перекодування вербальних маркерів невербального комунікативного коду при міжкультурній адаптації обумовлена тим, що невербальні джерела інформації мають соціальне походження, тому міжкультурні відмінності номінативного поля культурологічно маркованих концептів проявляються в них особливо яскраво, що спричиняє багато проблем міжкультурної прямої комунікації і, особливо,

при створенні умов для міжкультурної непрямой комунікації, тобто в процесі перекладу.

Все різноманіття компонентів невербального коду інформації класифіковано О. П. Садохиним наступним чином: кінесика — сукупність жестів, поз, рухів тіла, які використовуються при комунікації в якості додаткових засобів вираження спілкування; такесика — руко-стискання, поцілунки, погладжування, поплескування й інші дотики до тіла партнера по комунікації; сенсорика — сукупність чуттєвого сприйняття, що ґрунтується на інформації від органів чуття; проксе-міка — способи використання простору в процесі комунікації; хроне-міка — використання часу при комунікації (Садохин, 156).

Кінесика включає зорове сприйняття руху, виконує регулятивну функцію у спілкуванні. Це не тільки рухи особи і тіла, але і оформлення зовнішності, хода, почерк та ін.

Для вивчення спілкування за допомогою перерахованих невербальних компонентів інформації було запропоновано термін «кіне-ма» як найдрібніша одиниця невербального коду, зчитуючи яку, можна інтерпретувати повідомлення, що передаються жестами та іншими рухами.

Жести є різного роду рухами тіла, рук, кистей рук, які супроводжують у процесі прямої комунікації мову людини і виражають її ставлення безпосередньо до співрозмовника. Наприклад, розглянемо вербмаркер кінеми «знизав плечима» в наступному контексті: *«Сергій Іванович знизав тільки плечима, висловлюючи цим жестом здивування тим, звідки тепер з'явилися в їх суперечці ці берізки, хоча він одразу ж зрозумів те, що хотів сказати цим його брат»*. Розглянутий контекст трансформований при перекладі на англійську мову: *«Sergey Ivanovitch merely shrugged his shoulders, as though to express his wonder how the birch-branches had come into their argument at that point, though he did really understand at once what his brother meant»*, оскільки лексема-жест не має перекладу, а лексема «берізки» трансльована словосполученням «the birch-branches», що підкреслює химерність розмови, тоді як сам вербмаркер «знизав плечима» переведений симетрично «shrugged his shoulders».

Використовувані в усіх культурах жести можна умовно розділити на довільні і мимовільні, культурно обумовлені і фізіологічні. Велика частина жестів культурно обумовлена. Так, жести-ілюстрато-

ри — описово-образотворчі і виразні жести, які супроводжують мову, більш детально характеризують мовлення (Садохин, 157). Такесика об'єднує такі жести — невербальні джерела інформації як руко-стискання, поцілунки, погладжування, поплескування й інші дотики до партнера по комунікації.

Як показують результати дослідження, в ряді контекстів виявлено поєднання кінеми і такесики: *«Проходячи повз Аліну, він нахилився, торкнув її за плече»*, текст трансльований в такий спосіб на англійську: *«As he passed Alina he bent over and touched her on the shoulder»*. Виявлено, що вербмаркер кінеми *«він нахилився»* трансльований симетрично на англійську: *«he bent over»*. Вербмаркер такесики *«торкнув її за плече»* також трансльований симетрично на англійську: *«touched her on the shoulder»*.

Проте в діловій сфері прийнятий тільки один вид тілесного контакту — руко-стискання. У формі руко-стискання більше, ніж при використанні інших невербальних засобів, виявляються статусні відмінності партнерів. Відповідно до цієї особливості розрізняють три форми руко-стискання:

– Рука зверху, долоня повернута вниз: ця дія свідчить про прагнення до домінування того, чия це рука;

– Рука знизу, долоня повернута вгору — відображає позицію покірності;

– Долоні в однаковому вертикальному положенні — ця форма руко-стискання говорить про рівноправність партнерів.

У разі наявності близьких відносин між діловими партнерами і рівності їх статусів можливо і поплескування по плечу.

Проксеміка — сукупність проксем, тобто способів використання простору в процесі комунікації.

Просторова дистанція служить показником статусно-рольових відмінностей між учасниками ділового спілкування: дистанція між партнерами, що мають однакові статуси, є ближчою, ніж відстань між співробітниками, що знаходяться на різних позиціях в статусній ієрархії.

Сенсорика як сегмент невербального коду спілкування об'єднує сукупність інформації органів чуття — сенсем. Розглянемо процес адаптації сенсем при перекладі. Порівняльний аналіз сенсеми *«Директор почав червоніти»* та її переказного варіанта на англійську: *«The*

Director grew crimson» — встановив, що дієслово «червоніти» (приплив крові до обличчя) перекладено еквівалентно на англійську: «*grew crimson»*.

Хронеміка як сегмент невербального коду спілкування об'єднує хронемі — сукупність способів використання часу в процесі комунікації. Наприклад, вербмаркер хронемі «*І такий сьогодні для мене щасливий день!*» адекватно трансльований на англійську: «*What a happy day for me!*»

Висновки. Таким чином, проведено дослідження процесу адаптації вербальних маркерів кінем, такем, сенсем, проксем і хронем як компонентів невербального коду інформації культурологічно забарвлених концептів, які формують ціннісно-смысловий простір мови, встановило різний ступінь їх адекватності до інваріанта.

Було з'ясовано, що провідною стратегією при відтворенні невербальних комунікативних засобів у перекладі англомовного ділового дискурсу українською мовою є стратегія переадресації, відповідно до якої перекладач обирає тактики і прийоми перекладу. Вибір саме цієї стратегії пов'язаний із вирішальною роллю комунікативної мети у цьому виді дискурсу — успішність перемовин, досягнення консенсусу, підписання угоди.

Серед тактик головне місце посідають тактика передачі релевантної інформації, що саме маніфестується у вигляді відтворення лише важливої екстралінгвістичної інформації засобами мови перекладу, тактика лінгвокультурної адаптації, дотримання якої є успішним засобом уникнення комунікативного конфлікту, і тактика коректного оформлення інформації. Серед перекладацьких прийомів найбільш розповсюдженими є описовий переклад та контекстуальна заміна. При аналізі скриптів відеозаписів за основу було взято лексичний матеріал, сформований вербалізованими відповідниками рухів, жестів, кінем, проксем тощо. Перспектива вбачається в більш детальному аналізі кожного окремого різновиду невербальних комунікативних засобів в аспекті їх відтворення у перекладі на матеріалі інших мов.

ЛІТЕРАТУРА

- Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: логико-семантические проблемы. М., 1976. 388 с.
- Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации. М., 1980. 238 с.
- Кнапп М. Л. Невербальные коммуникации. М., 1978. 308 с.
- Леонтьев А. А. Психология общения. М., 1999. 365 с.
- Орлова Т. А. Информативные ресурсы диалоговой части англоязычного драматического текста (на материале пьес американских авторов XX века). Саранск, 2007. 245 с.
- Рансьер Ж. Несогласие: Политика и философия. СПб., 2013. С. 67–74
- Садохин А. П. Межкультурная коммуникация: учебное пособие. М., 2004. 158 с.
- Соболев В. И., Абросимова Е. Б. О деловом этикете, и не только... Нижний Новгород, 2013. 588 с.

СРЕДСТВА РЕПРЕЗЕНТАЦИИ НЕВЕРБАЛЬНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ РЕЧЕВОГО ЭТИКЕТА ПРИ ПЕРЕВОДЕ ДЕЛОВОГО ДИСКУРСА

Илона Дерик

кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры перевода, теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: ilonaderik@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1476-2391>

Екатерина Чебаненко

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: tchebanenkokaterina@yahoo.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8283-8354>

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию невербальных средств коммуникации в аспекте перевода, в частности изучению стратегий, тактик и приемов передачи невербальных элементов речевого этикета при переводе делового дискурса. Теоретической основой послужили достижения отечественных и зарубежных исследователей в области межкультурной коммуникации. Во время исследования были изучены особенности структуры, семантики и функционального назначения невербальных элементов речевого этикета. Было доказано, что неверная интерпретация жестикюляции, поз, взгляда, одежды представителями разных культур может привести не только к со-

зданию культурно-коммуникативного барьера, а и к полной коммуникативной неудаче. Исследование проводилось на материале скриптов деловых переговоров и конференций на английском языке и их переводов на украинский.

Было выяснено, что ведущей стратегией при воспроизведении невербальных коммуникативных средств в переводе англоязычного делового дискурса на украинский язык является стратегия переадресации, в соответствии с которой переводчик выбирает тактики и приемы перевода. Выбор этой стратегии связан с важностью достижения коммуникативной цели убеждения аудитории в этом виде дискурса. Среди тактик главная роль отводится тактике передачи релевантной информации, тактике лингвокультурной адаптации и тактике корректного оформления информации. Наиболее распространенными приемами являются описательный перевод и контекстуальная замена. Перспектива видится в детальном анализе каждой разновидности невербальных коммуникативных средств в аспекте их воспроизведения в переводе на материале других языков.

Ключевые слова: невербальная коммуникация, деловой дискурс, речевой этикет, проксемика, хронемика, кинесика, переводческие стратегии, тактики, приемы.

MEANS OF REPRESENTATION OF NON-VERBAL ELEMENTS OF SPEECH ETIQUETTE IN THE TRANSLATION OF BUSINESS DISCOURSE

Ilona Derik

Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: ilonaderik@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1476-2391>

Kateryna Chebanenko

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: tchebanenkokaterina@yahoo.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8283-8354>

SUMMARY

The article is dedicated to the study of the non-verbal communicative means in the aspect of translation, in particular strategies, tactics and devices of rendering non-verbal elements of speech etiquette while translating business discourse. The

theoretical grounding for the article was formed by the works by Ukrainian and foreign scholars in the field of intercultural communication. In the course of the research there have been investigated the peculiarities of the structure, semantics and functioning of the non-verbal elements of speech etiquette. It has been proved that the incorrect interpretation of gestures, poses, look, clothes by the representatives of different cultures may result not only in the cultural and communicative barrier but also in the total failure. The research has been carried out on the basis of the scripts of business talks and conferences in English and their Ukrainian translations.

It has been revealed that the dominant strategy in rendering non-verbal communicative means in translating English business discourse into Ukrainian is the strategy of re-addressing, relying on which the translator chooses translation tactics and devices. The choice of the strategy is connected with the relevance of the achievement of the communicative goal of the audience's persuasion in this type of discourse. The leading role among the tactics is given to the tactic of rendering relevant information, tactic of linguistic and cultural adaptation and tactic of correct information presentation. The most recurrent translation devices are descriptive translation and contextual replacement. The perspective is seen in the more detailed analysis of each variety of non-verbal communicative means in the aspect of their rendering in translation into other languages.

Key words: nonverbal communication, business discourse, speech etiquette, speech communication, proxemics, chronemics, kinesics, translation strategies, tactics, devices.

REFERENCES

- Arutyunova, N. D. (1976). Predlozhenie i ego smysl: logiko-semanticheskie problemy. [Sentence and its meaning: logical-semantic problems]. Moscow. [in Russian].
- Gorelov, I. N. (1980). Neverbal'nyye komponenty kommunikatsii. [Non-verbal components of communication]. Moscow. [in Russian].
- Knapp, M. L. (1978). Neverbal'nyye kommunikatsii. [Non-verbal communications]. Moscow. [in Russian].
- Leont'yev, A. A. (1999). Psihologiya obshcheniya. [Psychology of communication]. Moscow. [in Russian].
- Orlova, T. A. (2007). Informativnyye resursy nedialogovoy chasti angloyazychnogo dramaticheskogo teksta (na materiale p'yes amerikanskikh avtorov XX veka). [Informative resources of the non-dialogue part of an English-language dramatic text (based on plays by American authors of the twentieth century)]. Saransk. [in Russian].
- Rans'yer, ZH. (2013). Nesoglasie: Politika i filosofiya. [Disagreement: Politics and Philosophy]. St. Petersburg. [in Russian].
- Sadokhin, A. P. (2004). Mezhhkul'turnaya kommunikatsiya: uchebnoye posobiye. [Intercultural communication: a tutorial]. Moscow. [in Russian].
- Sobolev, V. I., Abrosimova Ye. B. (2013). O delovom etikete, i ne tol'ko... [About business etiquette, and not only...]. Nizhny Novgorod. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 12.08.2020